

Урош ЗДРАВКОВИЋ
асистент Правног факултета Универзитета у Нишу

О УЗРОЦИМА И КАРАКТЕРИСТИКАМА СПОРОВА У ОКВИРУ СВЕТСКЕ ТРГОВИНСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ*

Резиме

До трговинског спора у оквиру Светске трговинске организације (СТО) долази када једна чланица (држава или група самостална царинска територија) унилатералним мерама прекрши своје обавезе утврђене СТО споразумима, и тиме нанесе штету другој чланици. Моћиви за кршење обавезе могу бити разни, а најчешће је то заштитна домаће индустрије од конкуренције из увоза, или извозна промоција сопствене индустрије. Трговински спорови не настају случајно и насумице, већ су тојово увек резултат одређене економске, или пак политичке, активности. Тојово сваки трговински спор настаје на основу проблема са којима се суочавају комерцијални учесници на тржишту, а који су резултат одређених мера неке од чланица СТО. Предмет спора може бити различит, али се ипак у пракси најчешће догађа да су то питања која се односе на област царинског права, царинских дажбина, тарифних услова, невошења стајуса најповлашћеније нације, или повреда принципа националног третмана. У литератури и пракси се може наћи на већи број типологија спорова, од којих су неке значајније (према мишљењу аутора) наведене и објашњене у раду.

Кључне речи: Светска трговинска организација, решавање спорова, унилатералне мере, повреда трговинских обавеза.

* Рад је резултат истраживања у оквиру Пројекта „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“, бр. 179046 који спроводи Правни факултет у Нишу, а финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

I Увод

Међудржавни трговински спорови су чести, о чему говори податак о њиховом броју, како током *GATT* ере,¹ тако и током функционисања Светске трговинске организације (СТО). Наиме, током *GATT* ере (у периоду од 1947. до 1994. године), усвојен је укупно 101 извештај панела,² док је укупан број започетих спорова био далеко већи, и према подацима објављеним у литератури, износи око 250.³ Од оснивања СТО, 1995. године, учесталост спорова је значајно порасла. До краја 2014. године, односно током првих 20 година постојања СТО, званично је покренута процедура чак 488 пута.⁴ Да трговински спорови нису толико учестали, не би било ни сврхе истраживати их, нити би било сврхе истраживати механизам за њихово решавање у оквиру СТО. Овако, имајући у виду њихову бројност, настаје и потреба за истраживањем ове комплексне трговинско-правне области.

Овај рад се бави узроцима настанка спорова у оквиру СТО, њиховим карактеристикама и основним типологијама. Систем решавања спорова у оквиру СТО је изузетно сложен за проучавање и комплетно разумевање. Због тог разлога је неопходно да се представи етиологија ових спорова. Питања и проблеми о којима се говори у раду имају преваходно академски карактер, међутим, то не умањује њихов значај и за праксу. Разумевањем етиологије спорова, лакше ће се разумети бројни принципи, правни механизми и процедуралне технике који заједно творе СТО систем решавања спорова.

Према *Ђирићу*, међународни спорови трговинског карактера најчешће настају у вези са применом мера националних спољнотрговинских политика појединих земаља, које могу повредити права других држава. Настају у вези са предузимањем мере унилатералног карактера државе

1 Општи споразум о царинама и трговини (енгл. *General Agreement on Tariffs and Trade*; у даљем тексту: *GATT*). Потписан је први пут 1947. године. До стварања СТО, овај Споразум је представљао правни основ мултилатералног регулисања међународне трговине, и претечу данашњег сложеног правног система СТО. Период од 1947. године, до стварања СТО, 1995. године, у литератури се означава као *GATT* ера.

2 Листа решених спорова током примене *GATT* 1947 је доступна на интернет адреси СТО: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/gt47ds_e.htm.

3 Овај податак износи *Bown* у свом чланку. Вид. Chad P. Bown, „Trade Disputes and the Implementation of Protection under the GATT: An Empirical Assessment“, *Journal of International Economics*, бр. 2/2004, стр. 263–294. Рад је у свом изворном облику доступан на адреси: [file:///C:/Users/Uros%20Zdravkovic/Downloads/empirics%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Uros%20Zdravkovic/Downloads/empirics%20(1).pdf), стр. 1.

4 Више података доступно на интернет адреси СТО: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_status_e.htm, 4.2.2015. године.

или слободне царинске територије, које по оцени једне или већег броја других чланица, противурече споразумима постигнутим у оквиру СТО.⁵

Спорови који настају између држава као субјеката међународних трговинских односа нису приватно-правне природе, попут спорова који су карактеристични за непосредне учеснике међународног трговинског промета (пословне субјекте). Ради се о споровима јавно-правне природе трговинско-економског садржаја, у којима државе као субјекти спорова иступају са позиције *iurae imperii*.⁶ Међутим, од кључног значаја за разумевање узрока који доводе до настанка спорова између јавно-правних субјеката су интереси и позиције приватно-правних учесника (пре свега, великих компанија) који на међународном тржишту иступају са циљем стицања профита.

II Међудржавни трговински спорови и либерализација међународне трговине

Иако звучи као парадокс, основни узрок настајања међудржавних трговинских спорова лежи управо у либерализацији (потпуној или делимичној) међународне трговине. Државе се одлучују да међусобно либерализују трговину, имајући у виду узајамне бенефите: држава отвара своје тржиште за страног партнера и преузима обавезу да поштује одређена правила у вођењу трговинске политике, а заузврат очекује и да страни партнер отвори своје тржиште за њене привредне субјекте, и да успут поштује прописана правила. Међутим, државе се стално суочавају са могућношћу да буду „изигране“ у међусобном поштовању обавеза. Како наводе *Ceva* и *Fracasso*, за државе је карактеристична тзв. „дилема затвореника“ (енгл. *Prisoner's Dilemma*) приликом доношења одлуке о либерализацији трговине са одређеним партнером.⁷ Ова дилема настаје због вероватноће да други партнер неће „искрено“ либерализовати своје тржиште, односно да ће накнадно прибећи заштитним мерама. Уколико до тога заиста дође, настаје трговински спор, због нарушеног интереса државе која очекује да ће њен трговински партнер поштовати одредбе садржане у трговинском споразуму.⁸ *Argumentum a contrario*, уколико

5 Александар Ђирић, *Међународно трговинско право – Ојштин гео*, Ниш, 2012, стр. 238 и 242.

6 *Ibidem*, стр. 238.

7 Emanuela Ceva, Andrea Fracasso, „Seeking Mutual Understanding. A Discourse Theoretical Analysis of the WTO Dispute Settlement System“, *Working Paper-LPF*, бр. 1/09, Sao Paolo, 2009, стр. 8. Доступно на адреси: <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/14356/>.

8 У контексту права и обавеза у оквиру СТО, *Bagwell* и *Staiger* објашњавају да принцип реципроцитета и клаузула најповлашћеније нације (енгл. *most-favored na-*

између држава не постоји споразум који предвиђа либерализацију трговине посредством одредби које прописију међусобна права и дужности, не може ни доћи до спора.

До трговинског спора, дакле, долази када једна уговорна страна (држава или друга самостална царинска територија) унилатералним мерама прекрши своје обавезе предвиђене споразумом који успоставља потпуну или делимичну либерализацију трговине, и тиме нанесе штету другој уговорној страни. На тај начин, држава „прекршилац“ користи бенефиције отвореног тржишта партнера, док истовремено штити своје тржиште стварајући баријере које онемогућавају исте бенефиције за партнера. Мотиви за кршење обавезе могу бити разни, а најчешће је то заштита домаће индустрије од конкуренције из увоза, или извозна промоција сопствене индустрије.

III Уопште о факторима који утичу на настанак спорова

Као што је речено, трговински спорови настају када се наруши равнотежа између уговорних страна, у смислу извршавања уговорних обавеза и понашања у складу са обавезама из одређеног трговинског уговора. Међутим, спорови могу да започну и да се заврше и без њиховог упућивања на формалну процедуру решавања. Стране могу билатералним преговорима да брже дођу до задовољавајућег решења и да одустану од намере да покрећу формалну процедуру. Спор се званично сматра „спором“ у оквиру СТО од оног тренутка када чланица СТО формално затражи консултације са другом чланицом, користећи механизам предвиђен у Договору о правилима и процедурама за решавање спорова (енгл. *Dispute Settlement Understanding – DSU*).

Пре него што одлучи да уведе меру којом може прекршити одређену одредбу из трговинског споразума, држава неизбежно испитује могуће користи и штете од такве акције. У литератури се ова појава означава као *trade-off*. Ако је трговина са партнерском државом узајамно корисна и ако се котинуирано одвија, могућност контрамера од стране партнерске државе може је одвратити од кршења обавеза.

tion, MFN) представљају ефикасне принципе који служе државама да превладају проблем „дилеме затвореника“ који настаје услед вероватноће да ће одређена држава – трговински партнер применити недозвољене унилатералне мере. Вид. Kyle Bagwell, Robert Staiger, „Reciprocity, Non-discrimination and Preferential Agreements in the Multilateral Trading System“, *European Journal of Political Economy*, бр. 2/2001, стр. 281–325; Kyle Bagwell, Robert Staiger, „An Economic Theory of GATT“, *American Economic Review*, бр. 89/1999, стр. 215–248.

Ово се у теорији означава као grim-тригер стратегија (енгл. *grim-trigger strategy*),⁹ која практично „приморава“ државе на сарадњу и поштовање обавеза. Према теоретичарима, *trigger* стратегија је била доминантна током GATT ере,¹⁰ у чему можда лежи и објашњење мале учесталости покретања процедура за решавање спорова. *Ceva* и *Fracasso* наводе да, у теорији, на овај начин трговински споразуми постају „самоизвршиви“ (енгл. *self-enforcing*), па није ни потребан посебан механизам за решавање међусобних спорова.¹¹ Међутим, у пракси ствари нису тако једноставне и државе често прибегавају једностраним мерама којима дерогирају преузете обавезе, чак и у одсуству претходног испитивања евентуалне користи и штете од тога. Због тога је за сваки трговински споразум неопходно да садржи и ефикасни механизам за решавање спорова који настају услед таквих мера.

Треба имати на уму да трговински спорови не настају случајно и насумице, већ су готово увек резултат одређене економске, или пак политичке, активности. Не треба занемарити чињеницу да, иако се то тешко може емпиријски доказати, одлука државе да додатно заштити домаћу привреду, или да промовише одређене извозно оријентисане секторе, умногоме зависи од притисака извесних индустријских лобија.¹² То се такође односи и на одлуку државе да покрене процедуру решавања спорова. Готово сваки трговински спор настаје на основу проблема са којима се суочавају комерцијални учесници на тржишту, а који су резултат одређених мера неке од чланица СТО. Влада државе чланице не постаје по аутоматизму свесна проблема, већ се у пракси дешава да реагује тек након иницијативе од стране представника привреде.

Како би ојачале своју конкурентност на глобалном тржишту, велике компаније често инструментализују владе својих држава ради постизања комерцијалних циљева. Такво лобирање од стране компанија

9 E. Ceva, A. Fracasso, *нав. чланак*, стр. 8–9. *Grim-trigger* стратегија је настала из теорије игара, и означава понашање једног партнера, који је све време кооперативан и извршава своје обавезе, до тренутка када други партнер начини било какву грешку (која се тумачи као „окидач“ – *trigger*). Након тога партнер који се користи поменутом стратегијом заувек напушта „игру“, односно, не опрашта другом партнеру учињену грешку. Вид. Robert Axelrod, „On Six Advances in Cooperation Theory“, *Analyse & Kritik*, бр. 22/2000, стр. 130–151. Рад је у изворном облику доступан на адреси: <http://www-personal.umich.edu/~axe/research/SixAdvances.pdf>, стр. 13.

10 Robert Staiger, „International Rules and Institutions for Trade Policy“, *Handbook of International Economics*, бр. 3/1995, стр. 1519–1528.

11 E. Ceva, A. Fracasso, *нав. чланак*, стр. 8–9.

12 Изнети ставови се могу пронаћи у следећим делима. Вид. Stephen Magee, William Brock, Leslie Young, *Black Hole Tariffs and Endogenous Policy Theory: Political Economy in General Equilibrium*, Cambridge, 1989; Gene M. Grossman, Elhanan Helpman, *Interest Groups and Trade Policy*, Princeton, 2002.

Shaffer и *Baron* означавају као „проактивну пословну стратегију“,¹³ услед које долази до међудржавних трговинских спорова. И многи други академици указују на значајну улогу унутрашњих политичких притисака од стране компанија.¹⁴

Међутим, често ни самим компанијама није у интересу да ствар дође до судећих тела СТО. Оне, најчешће, прво покушавају да своје интересе заштите путем додатних комерцијалних активности (производних и маркетиншких), а затим могу утицати на започињање билатералних преговора између држава, сматрајући да ће тако ефикасније постићи свој циљ. Иницирање процедуре пред СТО телима је тек крајња опција. Имајући у виду трошкове и дужину трајања поступка решавања спорова пред СТО (понекад трају и по неколико година), компаније често губе и интерес да се ствар реши уколико преговори пропадну. У одређеним ситуацијама се, ипак, одлучују да истрају у притисцима да ствар дође до судећих тела СТО. *Davis* и *Shirato* у једном заједничком раду објашњавају на који начин се одвија типична стратегија компаније која је директно погођена нелегалним мерама чланице СТО, и како то може утицати на покретање процедуре решавања спорова:

„Када се суочи са трговинском баријером која је потенцијално несагласна са правилима СТО, извозна компанија има неколико опција на располагању. Прва опција је чисто тржишног карактера и не укључује мешање државе. Компанија може да покуша да путем пословних стратегија апсорбује губитке, тако што ће додатно инвестирати у производњу, или да „доскочи“ трговинским баријерама тако што ће реализовати страну директну инвестицију на територији чланице која је увела баријеру. Друга могућност је да лобира у својој влади у циљу отпочињања билатералних преговора са чланицом која је увела баријеру, или преговора у оквиру СТО комитета, или других регионалних или мултилатералних форума. Трећа опција је да затражи од своје владе да покрене процедуру решавања спора у оквиру СТО. Погођена компанија може симултано да примењује већи број наведених стратегија, али се

13 Вид. Brian Shaffer, „Firm-level Response to Governmental Regulations“, *Journal of Management*, бр. 3/1995; David P. Baron, „Integrated Strategy, Trade Policy, and Global Competition“, *California Management Review*, бр. 2/1997.

14 Вид. Peter Rosendorff, „Stability and Rigidity: Politics and Design of the WTO’s Dispute Settlement Procedure“, *American Political Science Review*, бр. 3/2005; Peter Rosendorff, Helen Milner, „The Optimal Design of International Trade Institutions: Uncertainty and Escape“, *International Organization*, бр. 55/2001; George Downs, David Rocke, *Optimal Imperfection? Domestic Uncertainty and Institutions in International Relations*, Princeton, 1995.

залагање за покретање процедуре решавања спорова ипак третира као последња опција.¹⁵

Остављајући интересе компанија по страни, из аспекта понашања државе, спорови могу настати на више начина. Спор, пре свега, може настати када држава одлучи да додатно заштити своју привреду. Када донесе такву одлуку, држава има две могућности. Она може легално да уведе мере додатне заштите, користећи одредбе у споразумима СТО које то у одређеним случајевима допуштају. У терминологији *GATT*-а и СТО, ове одредбе се означавају као „заштитне одредбе“ (енгл. *safeguards provisions*), које омогућавају да се легално примене додатне мере увозне заштите, али уз поштовање стриктних услова прописаних СТО нормама.¹⁶ Друга могућност је да чланица примени недозвољене мере заштите и тако створи основ за покретање спора на мултилатералном нивоу. Ако процени да легалне мере не могу бити ефикасне, чланица може потпуно свесно да посегне за недозвољеним мерама, уз очекивање да буде тужена од других чланица, уколико сматра да јој је то у већем интересу него да њена привреда трпи штету. У таквим околностима, чланица може понудити одговарајућу компензацију оштећеним државама. Спор може настати и онда када чланица СТО на недозвољен начин спроводи експанзионистичку трговинску политику и промовише и подстиче извозно оријентисану индустрију, на начин који је супротан са правилима СТО.

Када се говори о овој теми, морамо истаћи да још увек не постоје егзактни емпиријски подаци о факторима који утичу на одлуку државних званичника да примене легални или нелегални модел заштите.¹⁷ Ипак, *Bown* је на основу релевантних емпиријских истраживања које је спровео у циљу појашњења узрока због којих настају спорови у оквиру СТО, дошао до следећих закључака.¹⁸

Прво, предузимање нелегалних мера заштите је вероватније уколико потенцијално погођена држава примењује високи степен увозне заштите за одређену индустрију (посредством нетарифних баријера), док је истовремено извоз у ту државу незнатан. Уколико, поред ових услова, чланица „прекршилац“ примењује и низак ниво царинске заштите

15 Christina L Davis, Yuki Shirato, „Firms, Governments, and WTO Adjudication: Japan's Selection of and WTO Disputes“, *World Politics*, бр. 2/2007, стр. 278–279.

16 У оквиру *GATT*-а, пример такве одредбе је „ослобађајућа клаузула“ (енгл. „*escape clause*“) садржана у чл. XIX, која омогућава привремену додатну заштиту домаће привреде услед повећаног обима увоза који наноси, или прети да нанесе штету домаћој индустрији.

17 С тим у вези вид. С. Р. Bown, *нав. чланак*, стр. 2–3.

18 *Ibidem*, стр. 27.

у односу на поједини привредни сектор, вероватноћа имплементације недозвољених мера заштите се повећава.

Друго, чланица СТО ће вероватније предузети легалне мере додатне заштите, уколико процени да потенцијално погођени партнер има капацитет да узврати контрамерама након што иницира процедуру решавања спора.

IV Типологија спорова

Када на овом месту говоримо о типовима спорова, говоримо о њиховом предмету. *Ђирић* наводи да се у пракси најчешће догађа да су предмет спорова питања која се односе на област царинског права, царинских дажбина, тарифних уступака, непоштовања статуса најповлашћеније нације, повреду принципа националног третмана, као и на питања техничког карактера у вези са неиспуњењем или неуредним извршењем преузетих обавеза из споразума у оквиру СТО.¹⁹

У литератури се може наићи на већи број типологија спорова, што овој расправи даје више академски него практичан карактер. Ипак, ради разумевања етиологије спорова, потребно је указати на њихове најзначајније врсте. Највећи број спорова који настају у оквиру СТО припада неком од типова који ће бити наведени. Ипак, ретко се дешава да одређени спор припада само једној врсти, већ често садржи елементе који су карактеристични за више наведених типова.

1. Спорови због правних празнина, интерпретациони спорови, спорови због (не)сагласности мера и „тактички“ спорови

Seva и *Fracasso* наводе четири врсте спорова који могу настати између чланица СТО. Ова типологија је занована на разлозима и мотивима због којих се чланице СТО упуштају у процедуру решавања спорова пред органима СТО. Према наведеним ауторима, спорови се могу поделити на спорове због правних празнина, интерпретационе спорове, спорове због (не)сагласности мера и „тактичке“ спорове.²⁰

а) Спорови због правних празнина

Прва врста спорова настаје услед правних празнина у СТО споразумима. Сваки комплексан мултилатерални споразум је по својој при-

19 А. Ђирић, *нав. дело*, стр. 242–243.

20 Е. Seva, А. Fracasso, *нав. чланак*, стр. 10–12.

роди некомплетан. Правне празнине су честе у СТО споразумима, а оне генерално настају услед немогућности преговарача и редактора споразума да предвиде све могуће ситуације током предстојеће дугогодишње примене.

б) *Интерпретациони спорови*

Други тип спорова настаје услед несагласних тумачења правила и одредби које су двосмислено дефинисане у СТО споразумима. Материјалне и процедуралне норме и термини, а нарочито начела, често са собом носе унутрашње неодређености.²¹ Посебан је проблем са одређеним терминима и концептима којима оперишу СТО споразуми, а чије се међународно поимање мењало током времена. Услед наведених околности долази до неуједначеног тумачења одређених норми, термина или начела од стране чланица СТО.

в) *Спорови збој (не)сагласности мера*

Трећи тип спорова настаје услед отворених неслагања између чланица СТО у погледу (не)сагласности њихових унутрашњих мера са правилима СТО. Право СТО допушта чланицама да у извесним ситуацијама одступе од преузетих обавеза и, при том, примене одређене рестрикционе мере којима се ограничава слободна трговина. У литератури се истиче да се споразуми из система СТО не могу окарактерисати као „библија неограничене слободне трговине“.²² Према *Ђирићу*, право СТО, као њена нормативно-регулаторна основа, не забрањује заштиту националног тржишта појединих држава чланица:

„Супротно од тога, када се ради о реализацији националног примарног циља економске, политичке, или идеолошке природе, СТО допушта примену одговарајућих мера од стране чланице у циљу постизања конкретне правне заштите њених националних интереса.“²³

Другим речима, чланицама се, под одређеним претпоставкама, допушта да оне, ради заштите својих легитимних интереса, одступе од обавеза преузетих приступањем СТО. *Ђирић* објашњава да на овај начин право СТО установљава „маргину толеранције“, уважавајући

21 Такав је случај, рецимо, са начелима на која упућују споразуми СТО, попут начела добре вере, правичног процеса, или са терминима попут „озбиљне штете“, или „претње за наступање озбиљне штете“ и сл.

22 А. Ђирић, *нав. дело*, стр. 127.

23 *Ibidem*.

стварне потребе својих чланица, које могу бити политичког, социјално-еколошког или економског карактера.²⁴ Међутим, „право одступања“ се може користити само привремено и под стриктно прописаним условима. До спорова долази уколико нека чланица сматра да протекционистичке мере које примењује друга чланица нису оправдане са становишта права СТО и да се не примењују у складу са утврђеним правилима и дисциплином. *Seva* и *Fracasso* овом типу спорова прикључују и спорове поводом мера које нису у директној супротности са одређеним СТО споразумом, али су ефекти тих мера такви да могу да негативно утичу на бенефите које одређена чланица разумно очекује. У терминологији *GATT*-а ови спорови се означавају као *non-violation disputes*.²⁵ Дакле, ради се о споровима поводом мера које су у супротности са општим принципом СТО који забрањује доношење штете другој чланици.

і) „Тактички“ спорови

Четврта врста спорова настаје услед прорачунатог понашања чланице СТО, када свесно примењује забрањену меру, или тактички (у недостатку добре вере) покреће процедуру против мере друге чланице, која је заправо прихватљива са позиције права СТО, а све у циљу постизања одређених економских или политичких циљева. На овај начин чланице понекад инструментализују систем решавања спорова како би прибавиле повластице које нису могле да постигну током процеса преговора приликом уговарања међусобних концесија. У недостатку могућности мултилатералне ревизије споразума, чланица прибегава унилатералним акцијама како би стекла додатне бенефиције за себе. Не треба посебно напомињати да такво понашање није у складу са правом СТО и да штети постизању општих циљева ове Организације.

2. Производни и принципијални спорови

Поред наведене, у литератури су присутне и друге релевантне типологије спорова. Тако *Porges* дели спорове, како оне које су настајали током *GATT* ере, тако и оне које настају у оквиру СТО, на две категорије.²⁶ На спорове који настају збор интереса одређеног дела привредне заједнице, тзв. „производне спорове“ (*Porges* их означава

24 *Ibidem*.

25 Вид. *GATT*, чл. XXIII 1(6).

26 Amelia Porges, „Settling WTO Disputes: What do Litigation Models Tell Us?“, *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, бр. 1/2003, стр. 154–156. Рад је доступан на интернет адреси: <http://netclass.csu.edu.cn/jpkc2011/CSU/WTO%E6%B3%95%EF%BC%88%E5%8F%8C%E8%AF%AD%EF%BC%89/WebEditor/uploadfile/20110411200717153.pdf>.

као „*stakeholder cases*“ или „*product-focused disputes*“). На политичке, или принципијалне спорове.

а) Производни спорови

Како *Porges* наводи, већина спорова који настају у оквиру СТО се односи на мере у погледу третмана одређених производа, што утиче на пословну заједницу и њене комерцијалне интересе у погледу пласмана односних производа.²⁷ Ова врста спорова настаје, по правилу, након инисијативе приватног сектора. Привредна заједница је, као *de facto* иницијатор поступка, заинтересована искључиво за комерцијални исход спора. Ове спорове карактерише и то што су представници привредне заједнице, због своје заинтересованости, активно укључени у процедуру њиховог решавања, у својству саветника или представника у тимовима државе која их „заступа“.

б) Принципијални спорови

Политичке или „принципијалне“ спорове иницирају саме владе. Најчешће се покрећу поводом неке мере друге чланице, а у циљу заштите и примене одређеног принципа из права СТО. За разлику од „*product-focused*“ спорова, иницијатор није заинтересован за комерцијални исход спора, већ је мотивисан да путем механизма решавања спорова обезбеди примену неког од општих принципа СТО. Пошто из угла пословне заједнице питања принципа имају чисто академски карактер, њихови представници немају интереса да учествују у решавању таквих спорова или је, пак, њихово учешће симболично.²⁸ Такви спорови имају безначајну комерцијалну вредност и циљ иницијатора је искључиво усвајање извештаја од стране Органа за решавање спорова, како би се чланица наложило да уклони меру која је у супротности са општим циљевима СТО. Са друге стране, због политичких елемената и одсуства

27 *Ibidem*, стр. 154.

28 Пример „принципијалних спорова“ је серија спорова које је Комисија тадашње Европске заједнице иницирала 1997. године, позивајући се на кршење Споразума о заштитним мерама (енгл. *WTO Agreement on Safeguards*). Спорови су обухватили извозна тржишта која са комерцијалног аспекта нису била релевантна за извознике из ЕЗ (нпр. Корејско тржиште млека у праху у спору *Korea – Definitive Safeguard Measure on Imports of Certain Dairy Products*, WT/DS98/AB/R). У одсуству притиска од стране пословне заједнице, Комисија је имала „одрешене руке“ да креира стратегију изношења аргумената у спору. Исто важи и за спорове који се тичу трговинских мера у циљу националне безбедности (нпр. спор *United States – The Cuban Liberty and Democratic Solidarity Act*, WT/DS38/1, из 1996. године).

активне подршке од стране пословне заједнице, такви спорови се теже решавају.²⁹

3. Спорови *contra legem* и *contra utile*

Из радова домаћих аутора који проучавају право СТО, Ђирића и Цвејковића, може се уочити подела спорова у оквиру СТО која полази од формалног основа тужбе, односно захтева за консултације. У том смислу наведени аутори врше поделу на спорове *contra legem* и спорове *contra utile*.

а) Спорови *contra legem*

Први спорови настају поводом захтева због повреде обавеза предвиђених СТО споразумима (захтеви *contra legem*). Спор најчешће настаје када једна држава примени мере у виду законских аката, одлука, уредби и њима сличних докумената, којима спроводи економску и трговинску политику, или предузима друге конкретне мере, које једна или више чланица СТО сматрају нарушавањем мултилатералних и плурилатералних трговинских споразума који постоје и примењују се на нивоу СТО.³⁰

б) Спорови *contra utile*

Други тип спорова настаје када једна од чланица СТО сматра да јој је нанета штета мерама друге чланице, при чему нису прекршене обавезе утврђене СТО споразумима (захтеви *contra utile*). Другим речима, покретање поступка за решење спора је легитимно уколико се тиме омогућава отклањање трговинских ограничења и препрека, чак и када не постоји директна повреда споразума СТО. Ови спорови настају поводом права на реализацију „интереса очекивања“.³¹

4. Трговински спорови у ужем смислу и политичко-трговински спорови

Поред наведених разлика између спорова, треба указати и на још једну битну њихову поделу, која се пре свега, односи на мотиве и циљеве

29 А. Porges, *нав. чланак*, стр. 154.

30 А. Ђирић, *нав. дело*, стр. 245; Предраг Цветковић, *Увод у право Светске трговинске организације*, Ниш, 2010, стр. 19.

31 *Ibidem*.

учесника у спору. У зависности од тога да ли трговински спор настаје само због неслагања у погледу одређених трговинско-економских питања, или настаје због поремећених политичких односа актера у ширем смислу, треба разликовати трговинске спорове у ужем смислу и политичко-трговинске спорове.

а) Трговински спорови у ужем смислу

Уколико су трговинске мере које се оспоравају у претежној мери резултат економских и трговинских мотива државе која их примењује, и уколико држава „тужилац“ такође има преваходно економске мотиве да оспорава меру пред органима СТО, ради се о „чисто“ трговинским неспоразумима, односно о трговинским споровима у ужем смислу. Такав је случај када држава уведе заштитне мере да би ојачала, или додатно заштитила домаћу производњу.

б) Политичко-трговински спорови

Ако ограничавајуће трговинске мере произилазе из политичких неспоразума, онда говоримо о споровима који у свом извору нису трговински, већ код њих преовлађује политички карактер. Државе, или независне царинске територије, могу врло ефикасно користити трговинске мере (пре свега трговинске санкције), како би постигле одговарајуће политичке циљеве, односно извршиле притисак на одређену државу. Такав је случај са низом трговинских санкција које су Сједињене Америчке Државе (САД) и Европска унија (ЕУ) унилатерално увеле током 2014. године према Русији, и које су још увек на снази. Ове трговинске санкције су уведене са циљем вршења политичко-економског притиска на Русију услед погоршања међусобних политичких односа због руске анексије Крима и кризе у Украјини. Са друге стране, Русија је као одговор на те мере, увела забрану увоза многих производа из ЕУ (нарочито пољопривредних). Дакле, мотиви и циљеви ограничавајућих трговинских мера се не састоје у постизању одређених економских предности. Штавише, показало се да привреде ЕУ и Русије управо трпе велику штету услед узајамних ограничавајућих мера, будући да су пре избијања Украјинске кризе били значајни трговински партнери. Мотиви за увођење трговинских санкција су били „чисто“ политички, и оне су предузете искључиво ради постизања политичких циљева. Из наведеног произилази да се онда не може ни говорити о споровима који су трговинског карактера, јер у самом свом извору политичке природе.

Трговинске санкције које су главни актери поменуте политичке кризе увели међусобно, забрањене су из угла права СТО, и не потпадају

ни под један режим дозвољених изузетака. Са друге стране, право СТО је имуно (или би барем тако требало да буде) на политичке мотиве примене трговинских ограничавајућих мера. Са аспекта права СТО, једино што треба да се докаже је да одређена трговинска мера није у складу са правилима те Организације.

Оно што је у овом случају интересантно је то што су поменути актери међународног политичког сукоба формално покренули процедуре за решавање спорова у оквиру механизма СТО, како би разрешили међусобне „трговинске“ спорове. До сада је иницирано неколико процедура, а званичници најављују и нове. Имајући у виду политичку природу ових спорова, такође је нејасно да ли стране заиста желе да се они коначно реше путем механизма СТО и пред њеним органима, или се ради о инструментализацији СТО система у циљу вршења додатног политичког притиска. Зато остаје да се види да ли ће се ти спорови на крају и решити кроз формалну СТО процедуру или ће се решавати у оквиру пакета неког будућег договора који би означио завршетак политичке кризе. Други сценарио је више вероватан, јер се, на крају крајева, и не ради о трговинским неспоразумима. Са друге стране, уколико се оствари први сценарио, то ће без сумње резултовати маратонским процесима из којих ће судећа тела СТО врло тешко изаћи.

Uroš ZDRAVKOVIĆ

Junior Faculty Member at the Faculty of Law University of Niš

ABOUT CAUSES AND CHARACTERISTICS OF DISPUTES UNDER THE WORLD TRADE ORGANIZATION

Summary

Trade disputes under the World Trade Organization (WTO) arise when one member (state or other independent custom territory), by its unilateral measures, violates its obligations determined by the WTO agreements, and thus causes the damage to another member. Motives for violation of obligations can be various, but that is usually protection of domestic industry from abroad competition, or export promotion of domestic industry. Trade disputes do not occur by accident and at random, but are almost always the result of some specific economic or political activity. Almost each trade dispute occurs due some

problems that commercial participants on the market have to face with, having that those problems relate to specific measure of some WTO member. The subject of dispute can be different, but in trade practice the subject is, in most cases, about issues which relate to custom law, custom tariffs, tariff concessions, violation of most-favored nation status, or violation of national treatment principle. Literature and practice provide a number of typologies of disputes, from which the most important (according to author) are mentioned and explained in this article.

Key words: *World Trade Organization, dispute settlement, unilateral trade measures, violation of trade obligations.*